

I. ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИКА

УДК 911.3

Олійник Я.Б., д.е.н., проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Степаненко А.В., д.г.н., проф.
Інститут економіки природокористування та сталого розвитку

ЄДНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ І ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ГЕОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Розкрито особливості єдності економічного простору в географічному дискурсі.

Ключові слова: економічний простір, географічний дискурс.

Раскрыты особенности единства экономического пространства в географическом дискурсе.

Ключевые слова: экономическое пространство, географический дискурс.

The features of the economic space unity in geographical discourse are disclosed.

Keywords: economic space, geographical discourse.

В колишньому СРСР на всій його території функціонував єдиний народногосподарський комплекс, що базувався на загальнодержавній власності і планово-розподільчій системі управління. В перехідному періоді істотну роль у функціонуванні економічного простору починають відігравати ринкові відносини, а держава виступає у якості безпосереднього учасника ринку (як власник) і його внутрішнього регулятора і координатора.

Необхідними ознаками (і умовами) єдиного економічного простору є загальне економічне законодавство, єдність грошово-кредитної системи, єдність митної території і функціонування загальних інфраструктурних систем (енергетики, транспорту, зв'язку і т. ін.).

Важливими складниками єдиного економічного простору є національні (загальноукраїнські) ринки товарів і послуг, праці, капіталів.

Слід мати на увазі, що єдиний економічний простір охоплює не тільки усю територію країни, але й її економічну морську акваторію (територіальні води, виняткову економічну зону із національними правами на судноплавство, видобування корисних копалин з морського дна) і аероторію (із національними правами на діяльність повітряного транспорту, екологічний захист і екологічні квоти повітряного басейну).

В Конституції України зафіксовані головні вимоги, що забезпечують єдність економічного простору країни, у тому числі:

- гарантована єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг і фінансових коштів, захист конкуренції, свобода економічної діяльності, не забороненої законом;

- недопущення встановлення внутрішніх митних меж, мита зборів і будь-яких інших перепон для вільного руху товарів, послуг і фінансових коштів;

- заборона введення і емісії інших грошей в Україні, окрім гривни.

Більшість країн світу, крім найменших, мають неоднорідний економічний простір. Але навіть у межах неоднорідного економічного простору виділяються особливі частини - анклавів і есклави¹.

Головною проблемою розвитку регіонального економічного простору України в сучасних умовах є його недосконала системна організація, яка суттєво ускладнює проведення єдиної політики соціально-економічних перетворень, формування загальнодержавного ринку товарів і послуг, збільшує загрози регіональних криз, дезінтеграції національної економіки. Основним завданням сьогодення в цьому напрямі є її впорядкування та вдосконалення відповідно до вимог часу на основі сучасних механізмів стимулювання й регулювання економічного розвитку територій - фінансових, кредитних, рентних, інноваційних, режимно-господарських тощо.

Найбільш небезпечним наслідком недосконалої організації економічного простору України є його регіональна дезінтеграція, яка в системі національної макроекономіки призводить до виникнення суттєвих соціально-економічних диспропорцій, нерівномірності економічного зростання, порушення процесів економічного відтворення та відповідних відтворювальних пропорцій як на регіональному, так і загальнодержавному рівнях.

Регіональна дезінтеграція економічного простору держави, яка проявляється у хаотичному, неконтрольованому саморозвитку регіонів, ігноруванні загальнодержавних інтересів, розриві міжрегіональних господарських зв'язків, є характерним наслідком регіоналізації в умовах слабкості центральної влади й невизначеності регіональної політики. Сутність дезінтеграції полягає в ігноруванні потреб національної економіки на користь регіональної, порушенні «парето-оптимуму» - розвитку територій на користь держави із забезпеченням внутрішніх інтересів. Дезінтеграція - це явище, об'єктивно протилежне регіональній інтеграції в єдину систему національної економіки.

Процеси регіоналізації можуть мати як позитивні, такі негативні наслідки. До позитивних слід віднести: посилення зацікавленості регіонів у господарській

¹ **Анклав** - відокремлена ділянка території, яка по відношенню до території, що її оточує, відрізняється специфічними умовами (економічними, фінансовими, національно-культурними і т.і.). Типовими прикладами анклавів є вільні і офшорні економічні зони, що мають особливі режими зовнішньоекономічної і фінансової діяльності.

Есклав - це відокремлена від основної території країни її частина. Наприклад, у Російській Федерації усіма ознаками ексклаву володіє Калінінградська І область, оточена територіями Польщі і Литви. У певному сенсі ексклавами є об'єкти за кордоном, що знаходяться у власності, у оренді чи під юрисдикцією держави (території посольств тощо).

діяльності, їх т. зв. економічна самоідентифікація, намагання здобути право економічної самостійності задля ефективного господарювання з метою досягнення все вищого рівня соціально-економічного розвитку.

Щодо негативних наслідків, то вони, зокрема, проявляються у дезінтеграції та невиправданому посиленні регіональної диференціації економічного простору, що має різні форми, які можна класифікувати за п'ятьма основними і групами:

- диференціація за регіональним ресурсним потенціалом розвитку, за якої наявність і структура економічного потенціалу визначають роль і місце регіону в системі національної економіки, є сутнісними чинниками, що формують обсяги виробництва та відтворювальний процес в економічній системі регіону в цілому;

- диференціація за суспільно-економічними та політичними пріоритетами розвитку, ідеологією реформ на рівні регіону, баченням майбутнього місця й ролі регіону в державі, що впливає, у тому числі, на рівень розвитку ринкових відносин, спеціалізацію і характер регіональної економіки, ступінь її інтеграції в ринок, і в кінцевому підсумку - на макроекономічні показники регіонального виробництва, в першу чергу виробництво валового регіонального продукту, його розподіл і споживання;

- диференціація за показниками розвитку суспільного виробництва в галузях економічної діяльності (промисловості, сільському господарстві, всіх видах інфраструктури) та секторах (нефінансові корпорації, фінансові корпорації, сектор загального державного управління, домашні господарства тощо) регіональної економіки;

- диференціація за характером процесів економічного відтворення, поява та збільшення кількості так званих «депресивних регіонів», тобто територій, на яких спостерігаються сталі негативні макроекономічні зрушення в економічних відтворювальних процесах;

- диференціація за головними макроекономічними пропорціями, які окреслюють характер зрушень у народногосподарському комплексі, їх інтенсивність і соціальні наслідки, а саме: витрати — випуск, виробництво — споживання, споживання - нагромадження, оплата найманої праці - прибуток у національному та регіональному вимірах;

- диференціація регіонів за показниками соціально-економічного розвитку, що в кінцевому підсумку знаходить своє відображення в різних рівнях та якості життя населення регіону².

Безперечно, повною мірою ліквідувати вказані диспропорції неможливо, оскільки існують певні протиріччя як між інтересами країни і регіонами, так і між інтересами власне регіонів. Тому окремим завданням регіональної політики держави є мінімізація таких суперечностей та забезпечення по можливості

² Економічний простір і динаміка розвитку продуктивних сил України: теоретико-методологічні основи дослідження / За ред. Б.М. Данилишина. – К.: РВПС НАН України, 2008. – С. 25.

пропорційно збалансованого розвитку економічного простору як на регіональному, так і загальнодержавному рівні.

Проблема єдності економічного простору є багатоаспектною, має геополітичне та гео економічне підґрунтя, дотичне до проблем економічної безпеки і, в решті решт, безпосередньо пов'язана з питанням зміцнення внутрішнього ринку, інтенсифікацією економічного зростання регіонів країни.

Єдність економічного простору може розглядатись з декількох позицій:

- інституціональної однорідності щодо формування середовища життєдіяльності (політико-правовий аспект);
- інтегрованості внутрішнього ринку;
- просторової рівноваги щодо розподілу центрів та економічних потоків;
- спільності соціокультурного середовища.

До ознак єдиного економічного простору А.Г. Гранберг відносить: спільне законодавство, єдність грошово-фінансової системи, єдність митної території, функціонування спільних інформаційних систем. А до числа головних принципів формування єдиного простору ним правомірно віднесено: вільне просування товарів, капіталів та робочих кадрів між регіонами; вільне формування різних видів відносин між суб'єктами економічної діяльності різних регіонів; усунення монополізації та чесну конкуренцію; забезпечення транзитних перевезень по вултериторії країни; встановлення єдиних принципів оподаткування товарів³.

Згідно інституціонального наповнення змісту економічного простору, слід говорити про політико-правовий аспект трактування економічного простору. Діяльність регіонів охоплюється загальним конституційним простором. В Конституції України основний акцент робиться на цілісності та єдності території України (ст. 132 Конституції України). Це передбачає дію єдиних правил здійснення підприємницької діяльності на всій території країни, єдиних правил втручання держави в цю діяльність і гарантіях з боку держави щодо забезпечення вільного переміщення в межах простору країни факторів виробництва, товарів, послуг, людей. Таке правове розуміння простору націлене, з однієї сторони, на збереження його цілісності, а, з іншої, на підвищення рівня керованості економічних та соціальних процесів у межах єдиного простору.

Разом з цим, хоча правова регламентація економічної діяльності визначає економічну політику в державі, виступає основною передумовою формування єдиного економічного простору, однак в умовах України вона не може в достатній мірі гарантувати рівних можливостей розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Існує реальна небезпека сегментації економічного простору, шляхами реалізації якої, наприклад, можуть бути: надання необґрунтованих податкових пільг як окремим суб'єктам господарювання, так і передбачення спеціальних умов економічної діяльності для окремих територій; не контрольованість грошових потоків і, особливо, грошових сурогатів

³ Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. – М., 2000. – 495 с.

(векселів та взаєморозрахунків); ведення практики «закріплення» окремих видів податків та зборів (за системою освіти закріплені три місцевих податки, за системою пенсійного забезпечення законодавчо введені пенсійні податки і збори з шести видів операцій: куплі-продажу валюти; продаж автомобіля, ювелірних виробів тощо).

Джерелом формування єдиного економічного простору є національний інтерес, що передбачає розвиток нації як цілісної системи. Соціокультурна складова формування єдиного економічного простору базується на спільності соціальних пріоритетів та культурних цінностей, які не обмежуються рамками окремих територій. Роль соціального чинника у формуванні економічного простору зводиться також до проблеми соціальної інтеграції суспільства на основі сукупності соціальних взаємодій. Про соціальну якість економічного простору свідчить рівень впорядкованості та цивілізованості дистанційних взаємодій в площині вертикальної (центр-регіони) та горизонтальної (міжрегіональної та міжсуб'єктної) інтеграції⁴.

Враховуючи те, що економічний простір виконує інституціональну, регулюючу, синхронізуючу та інформаційну функції, єдиний економічний простір забезпечує узгодження економічних інтересів держави та її регіонів. Говорячи про інтереси, слід наголосити на тому, що Україна, як держава, є представником інтересів українського суспільства, і одночасно - гарантом єдності економічного простору України.

Згідно з теорією інтересів суспільства суспільний інтерес і, відповідно пов'язаний з ним попит суспільства на регулювання, виникає у випадку недостатньої ефективності саморегулювання. Концепція «економічної соціодинаміки» базуючись на обов'язковому врахуванні інтересів соціуму, визнає об'єктивну необхідність державного втручання, розглядаючи державу як гравця на ринку, який має свої інтереси. З методологічної точки зору державні, або національні економічні інтереси слід, насамперед, розглядати як такі, що пов'язані із забезпеченням державної та соціально-економічної безпеки.

Економічні інтереси є проявом економічних відносин і носіями суперечностей, і водночас, джерелами та рушіями розвитку економічного простору. При цьому суперечності в економічній сфері виникають:

- між об'єктивною необхідністю задоволення зростаючих потреб розвитку території і населення та можливостями економічної системи;
- між потребами економіки в ресурсах та можливостями їх забезпечення;
- між потребами економічної системи в структурі державного управління і регулювання та системністю і ефективністю її функціонування;
- між національними та територіальними інтересами в економічній сфері;

⁴ Шульц С.Л. Умови та чинники забезпечення єдності економічного простору України // Стосунки Сходу та Заходу: суб'єкти, інтереси, цінності. Зб. наук. праць / Наук. ред. І.Ф.Кононов. - Луганськ, 272. - С. 213-219.

- між національними інтересами в економічній сфері і міжнародними та інтересами інших країн⁵.

Інтеграція економічного простору пов'язана з необхідністю задоволення матеріальних та духовних потреб людей. Структура економічного інтересу містить об'єкт (на що спрямований інтерес) і суб'єкт (хто має інтерес). Таким чином, зміст економічного інтересу поряд з метою включає ще й засіб її досягнення.

Врахування інтересів є визначальним також, коли мова йде про регіональний розвиток та регіональну економічну політику. Носіями регіональних інтересів є не тільки його населення, але й господарські та інфраструктурні утворення. В регіонах сформувались інтереси різних господарських груп: власників підприємств, кредиторів, орендодавців, найманих працівників, постачальників, споживачів, регіональних органів управління. Відповідно до теорії інтересів груп, яка розглядається як теорія попиту та пропозицій регулювання, зазвичай, формуються дві групи інтересів. Представниками першої групи (пропозиції) є політичні партії та державні адміністрації, а другої (попиту) - виробники, споживачі, професійні групи, причому їх інтереси можуть бути протилежними.

Узгодженість економічних інтересів, держави, регіонів, населення та суб'єктів господарювання є визначальним моментом у забезпеченні єдності економічного простору. Сукупність цих інтересів та особливості їх позиціонування визначають специфіку просторового розвитку економіки країни.

Єдність економічного простору можна оцінювати з точки зору інтегрованості ринку. Про інтегрованість ринку і, одночасно, єдність економічного простору країни свідчить міжрегіональна цінова диференціація, яка підлягає впливу закону єдиної ціни в інтегрованій ринковій економіці. Сутність цього закону полягає в тому, що ціна товару в певному регіоні не залежить від попиту на цей товар в цьому регіоні. В цьому випадку зростання ціни, викликане зростанням попиту, нівелюється через надходженням товарів з регіонів, де його ціна цього товару є нижчою. Така ситуація є свідченням того, що ринок країни не є конгломератом⁶ слаборозвинених регіональних ринків товарів. За умов врахування транспортних витрат і витрат роздрібної торгівлі, які залежать від регіональних особливостей, не повинно бути зв'язку між відмінностями ціни і попитом за регіонами. При наявності такого зв'язку ринок вважається не інтегрованим. До того ж, сила зв'язку виступає мірою інтегрованості ринку: чим вона більше, тим слабше інтегрований ринок. Наведені міркування стосуються ринку товарів, дещо інші залежності і закономірності можуть виникати на ринку інноваційних продуктів, послуг та ін.

⁵ Ермошенко М.М. Національні економічні інтереси: інтереси і захист // Актуальні проблеми економіки. - 2001. - №1. - С.18-25.

⁶ Конгломерат – (від лат. «камінь»), об'єднання декількох суб'єктів різних напрямків та організаційних форм з частковою інтеграцією функцій розподілу і управління.

Інтегрованість ринку пов'язана також з проблемою забезпечення спільної просторової економічної рівноваги, яка, відповідно до неокласичної теорії матиме місце в умовах конвергенції економіки регіонів. Формуванню єдиного економічного простору сприятиме рівномірний розподіл в економічному просторі центрів економічної концентрації. Цей процес за умов раціональності матиме ланцюгову реакцію: рівномірний розподіл центрів концентрації по території призведе до збільшення кількості центрів впливу, розвиток яких, у свою чергу, забезпечить включення більшої кількості регіонів до числа пропульсивних територій.

Активізація економічної концентрації в українській економіці є закономірним та об'єктивним процесом без якого неможливо рухатись вперед. Просторовий вимір концентраційних процесів проявляється у локалізації економічної діяльності, накопиченні активів регіонів, зростання їх вартості, ущільнення функцій та поглиблення інтеграційних процесів.

Просторовий вимір економічної концентрації пов'язаний з оцінкою економічної щільності - характеристики, що відображає якість протікання економічних процесів і, одночасно, виступає кількісним виміром розподілу економічних впливів. Узагальнюючим показником економічної концентрації може слугувати економічна щільність територій, яка свідчить про економічний потенціал регіонів та рівень їх економічної активності.

Сучасні наукові дослідження пропонують два способи розрахунку індексу економічної щільності території. Перший спосіб запропонований вченими ІНП РАН і розраховується як добуток показника щільності населення і показника грошового доходу на одну особу⁷, другий - це співвідношення ВРП до площі території⁸.

Виконані за двома методами розрахунки економічної щільності регіонів показали що найвище значення цього показника мають Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Львівська та Запорізька області, що підтверджує їх лідируючі позиції в економічному просторі України. Економічне зміцнення цих регіонів передбачає їх «тиск» на економічний простір сусідніх регіонів. За умов цивілізованого розвитку близькість економічно сильних регіонів, згідно моделі конвергенції просторових лагів, має позитивно впливати на розвиток слабких регіонів, тобто сприяти прискоренню темпів їх економічного розвитку. Однак, українські реалії засвідчують наявність зворотних тенденцій, тобто зростання дивергенції і, відповідно, збільшення міжрегіональних диспропорцій.

Ілюстрацією низького ступеня зв'язаності економічного простору та відсутності вищезгаданої закономірності конвергенції регіонів може слугувати

⁷ Геєць В.М., Точилін В.О. Концепція розвитку внутрішнього ринку України // Вісник Ін-ту екон. прогнозування. - 2002. - С. 3-9.

⁸ Гранберг А.Г. Интенсификация экономики и межрегиональная интеграция. Препринт. - Новосибирск, 1984.

просторовий розподіл концентрації інвестиційної активності, який демонструє фрагментарний характер вказаних процесів. Йдеться про утворення відносно однорідних «поясів» із середнім рівнем інвестиційної активності, незначні і обмежені зони з низьким рівнем розвитку цих процесів та точкові ареали з високим рівнем.

Вказане засвідчує, що в умовах України пульсаційне зростання не забезпечене механізмами дифузії на навколишні ареали. Така ситуація має відношення як до системи відносин «регіональний центр-регіон», так і «центр-периферія». Реалізація механізму дифузії та ліквідація протистоянь у вказаних взаємовідносинах потребує, насамперед, зростання ролі всіх регіональних центрів України та інтенсивного освоєння регіональних просторів, згідно визначених пріоритетів Державної стратегії регіонального розвитку.

Наслідком економічної концентрації виступає стиснення економічного простору регіонів та країни в цілому, що проявляється через втрату або збереження позицій, які посідають регіони в системі макроекономічних зв'язків. Це проявляється через:

- зменшення функціональної присутності регіонів в економічному просторі країни, що відбувається шляхом переміщення за регіональні межі частини майнових прав і фінансових потоків;
- зниження адміністративної (політичної) та ваги на макроекономічному рівні;
- стабільність позицій та місцезнаходження регіональних центрів прибутку;
- поширення процесів монополізації економіки⁹.

Проявом стиснення економічного простору можна вважати утворення «економічних лакун»¹⁰, які заповнюються капіталами корпорацій-нерезидентів інших територій, що просуваються на ринок, де раніше діяли підприємства і господарські об'єкти регіону. Як засвідчує досвід, регіональні еліти не завжди можуть втримувати домінуючі позиції в економічному просторі свого регіону та в управлінні функціонуючими територіально-виробничими системами регіону.

Збереження тенденцій до стиснення економічного простору країни підтверджує факт надходження найбільших обсягів інвестицій у найбільш економічно ефективні регіони. Нерівномірний просторовий розподіл інвестицій і виробництва валового регіонального продукту є результатом низької ефективності використання капіталу та подальше поширення тенденцій локалізації економічної активності та управління фінансовими та товарними потоками.

⁹ Стосунки Сходу та Заходу: суб'єкти, інтереси, цінності: 36. наук, праць / Наук. ред. І.Ф.Кононов. - Луганськ, 2007. - С. 213-219.

¹⁰ Лакуни (від лат. lacuna - заглиблення, впадина) — проміжки між елементами простору або непов'язані із загальною системою потоків.

Реальними пріоритетами в економіці країни та її регіонів сьогодні стають не природні ресурси і традиційні, локалізовані на їхній території фактори виробництва (основні фонди, земля), а знання та інформаційні технології, які не мають визначеного регіонального «походження» і територіальної прив'язки. В результаті в економічному просторі формуються «зони відчуження», куди попадають території регіонів, в економіці яких домінуючу роль мають традиційні галузі економіки або галузі - сегменти етноекonomіки. В Україні до них можуть бути віднесені регіони домінуючої сільськогосподарської спеціалізації.

Значний вплив на єдність економічного простору мають глобалізаційні процеси. Вони змінюють вектор концентраційних процесів в сторону посилення тенденцій екстериторіальності економічних потоків. Це явище просторових трансформацій пов'язане із набуттям особливих властивостей при переміщенні на іншу територію, тобто виході за межі території походження.

Екстериторіальна поведінка суб'єктів господарювання пов'язана з: новими характеристиками факторів виробництва, які є в наявності на світовому ринку і відсутні на національному; зміною якості та умов функціонування факторів праці, капіталу та інформації; перевагами участі у світовому фондовому ринку; зростанням питомої ваги віртуальної економіки. Регіональна екстериторіальність є більш руйнівним і менш керованим явищем, ніж національна внаслідок того, що відбувається розрив простору виробництва та концентрації прибутку. Яскравим прикладом екстериторіальності може слугувати розвиток банківської системи в Україні.

Більше половини банків - юридичних осіб та більша частка активів банківської системи розміщено у м. Києві, де банків-юридичних осіб зареєстровано 100 з 169 (59,2%), 47 банків сконцентровано у східних областях України (27,8%). Аналогічною є ситуація з розміщенням банківських активів. Майже половина з них - 66,2% знаходиться у Києві. Однак не зважаючи на таку концентрацію банків - юридичних осіб у м. Києві, сукупні прибутки, отримані ними, навіть нижчі, ніж у банків Донецької та Харківської областей. Це свідчить про перенасиченість столиці банківськими установами та низький рівень прибутковості на його фінансовому ринку.

Така ситуація обмежує стимулюючий вплив банків на розвиток економіки регіонів. Негативну роль відіграє також авторитарна структура управління українських банків. Переважна більшість повноважень належить Головним офісам. Філії та обласні дирекції, переважно, є виконавцями їх політики. Це призводить до того що частина філій, виконуючи волю головних установ, займається в регіонах лише залученням фінансових ресурсів, які в подальшому переводяться у регіон розташування головного банку. Тобто, частина філій загальнонаціональних банків замість підтримки економіки регіонів, де вони розташовані, займаються «викачування» з них фінансових ресурсів.

Запорукою ефективного використання можливостей і переваг регіонального розвитку має стати вдосконалення функцій макроекономічного

регулювання на загальнодержавному і регіональному рівнях. Адже постійна зміна економічних умов господарювання вимагає зміни регулюючих функцій органів державного управління та місцевого самоврядування.

У цьому аспекті слід ширше використовувати сучасні методи регіонального програмування, з визначенням системи заходів за такими пріоритетними напрямками:

- формування програм створення промислових, агропромислових, транспортних та інших комплексів;
- розвиток виробничої та соціальної інфраструктури;
- економічне стимулювання окремих районів і галузей господарства щодо створення сприятливих умов для розміщення виробництва.

Загальна концепція і методика програмно-цільового планування й управління в регіонах повинна передбачати:

- цільову орієнтацію програми на забезпечення кінцевих результатів;
- охоплення всього комплексу робіт, форм і методів, ресурсів, організаційних ланок політичного, адміністративно-правового, планово-аналітичного, мотиваційного, інформаційного забезпечення;
- здійснення програмного (системного) аналізу альтернативних шляхів виконання програм, побудови організаційних і функціональних систем управління;
- багатостадійний характер процесу програмно-цільового планування й управління (стратегічне планування, розробка програм, фінансове планування, деталізація комплексу робіт, оперативне планування і контроль, керівництво виконанням програм, її корегування у процесі виконання і т.п.).

Пріоритетну роль у макроекономічному регулюванні розвитку економічного простору на регіональному рівні відіграє бюджетний процес. Діюча практика передбачає формування місцевих бюджетів за рахунок власних, закріплених і регульовувальних доходів, а також дотацій та субвенцій.

Ефективне використання місцевих бюджетів має сприяти підвищенню ефективності соціально-економічного розвитку регіонів, а місцеве самоврядування - гарантувати соціально-забезпечувальні функції в системі економічного простору. Суть такого забезпечення полягає в наступному:

- ефективному управлінні закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури та спорту й іншими, задоволенні їх матеріально-технічних та фінансових потреб;
- органічному поєднанні мережі цих закладів із потребами регіону і громадян;
- мобілізації такої кількості фінансових ресурсів, які на належному рівні підтримують життєдіяльність соціальної сфери.

У вирішенні цих проблем велику роль відіграє організація управління розвитком регіону як єдиним цілим. При цьому необхідною умовою повинно бути поєднання функцій управління як по вертикалі (оптимальні форми взаємодії регіону з центральними органами державної влади, міністерствами та

відомостями за умови збереження достатньої самостійності), так і горизонталі (налагодження взаємовигідних відносин з іншими регіонами країни, участь у виконанні міжрегіональних програм та взаємне узгодження дій представниками органів регіонального управління під час реалізації комплексних проектів).

Загалом сучасна державна регіональна політика має формуватися з огляду на пріоритети соціально-економічного розвитку регіонів, стратегічними серед яких є:

- структурна перебудова регіональних господарських комплексів, спрямована на підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності;
- інтеграція України та її регіонів у світове співтовариство, що посилюватиме інтенсивність зовнішньоекономічних зв'язків, транскордонне співробітництво,
- модернізація і технологічне оновлення підприємств, забезпечення зайнятості населення.

Функції і важелі управління в умовах правової держави на регіональному рівні повинні бути достатньо широкими, а саме:

- участь у розвитку інфраструктури регіону шляхом прямого бюджетного фінансування, утворення і використання для цих цілей позабюджетних коштів і фондів, надання позик тощо;
- встановлення податкових пільг і платежів виробникам, які працюють на насичення внутрішнього ринку товарами і послугами;
- фінансова і правова підтримка підприємців, які беруть участь у соціально-економічному розвитку регіону і забезпечують наповнення ринку споживчими товарами та послугами;
- вирішення питань соціального захисту населення та його зайнятості, в тому числі щодо організації інформаційних центрів, які забезпечують населення інформацією про наявність вакансій на підприємствах і в організаціях різних форм власності, а також розвиток навчальних центрів з перекваліфікації безробітних та підтримки малого бізнесу і підприємництва;
- створення регіонального фонду фінансування перепідготовки кадрів і підтримки бізнесу.

Глобалізація економічної діяльності та інтернаціоналізація економік є характерною ознакою сучасного етапу світового розвитку. Проте лише розвинуті країни та ті, що інтенсивно розвиваються, мають переваги відкритості національних ринків. Орієнтація національної економіки на пріоритетне задоволення зовнішнього попиту робить її залежною від перманентних світових економічних криз. У таких умовах саме розширення внутрішнього ринку є чинником довгострокового зростання. Розширення внутрішнього ринку має стати пріоритетом реалізації економічної політики, що залежить від обраної моделі розвитку національної економіки. Необхідно поєднати макроекономічні регулятори і ефективну промислову та аграрну політики, розвиток і модернізацію конкурентоспроможних виробництв, стимулювати впровадження інноваційних технологій. Рівень розвитку внутрішнього виробництва залежить

від спроможності держави своєчасно створювати необхідні умови для реалізації підприємницької ініціативи і вдосконалювати стимули, спрямовані на активізацію інвестиційної діяльності за новітніми технологіями в усіх галузях економіки. Для всіх суб'єктів підприємницької діяльності необхідно створити рівні умови, а також запровадити систему партнерських відносин між різними формами бізнесу, яка забезпечить ефективне співробітництво і прибутковість. З цією метою необхідно вжити заходів до подальшого вдосконалення наявного інституціонального середовища і формування інституційних структур, що сприятимуть модернізації внутрішнього виробництва.

У сучасному світі під час реформування і відбудови економіки стратегічною вважається система інститутів, у центрі яких – держава, відносини власності, макроекономічні регулятори, фінанси та законодавство, рівень розвитку науки, освіти і трудових ресурсів, що є найбільшим національним надбанням.

З метою оздоровлення економіки органам виконавчої влади необхідно вжити додаткових заходів, спрямованих на прискорення проведення розпочатих реформ та підвищення ефективності економічної політики. Особливу увагу при цьому слід приділити розв'язанню проблем розвитку внутрішнього ринку, що сприятиме розв'язанню соціальних проблем та зменшенню соціального навантаження на державний та місцеві бюджети.¹¹

При цьому особливо важливо забезпечити пріоритетність соціальних завдань. Це означає, що кожне рішення стосовно регіонального розвитку повинно оцінюватися з позицій його впливу на умови та якість життя людей.

Такий підхід до вибору майбутньої стратегії розвитку регіону в системі економічного простору країни дозволяє сконцентрувати його зусилля та ресурси на формуванні й нарощуванні виробничого потенціалу і тим самим забезпечити ефективний розвиток усіх суб'єктів господарювання.

Отже, для забезпечення єдності економічного простору України необхідно усунути прояви його дихотомії, яка проявляється, з одного боку, у посиленні економічної концентрації і як наслідок, локалізації матеріальних та фінансових потоків та управління ними, а з іншого - через збільшення ступеню екстериторіальності цих потоків.

Загалом, проблема єдності економічного простору піднімає багато важливих для української економіки питань, оскільки узгодженість розвитку сфер економічної діяльності, дієвих осіб економічного простору, особливо в умовах політичної нестабільності, вимагає пошуку шляхів її забезпечення.

¹¹ Державна програма розвитку внутрішнього ринку виробництва. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2011 р. № 1130 // Урядовий кур'єр. 15 листопада 2011 р.